

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОКОЛІННЯ ШІСТДЕСЯТНИКІВ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ І.В. ЖИЛЕНКО

Сардарян К.Г.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті дана спроба оцінити діяльність представників покоління шістдесятників, акцент зроблено на творчості яскравої представниці цієї літературної течії – І. В. Жиленко, що дозволило з'ясувати місце творчого доробку мисткині в літературному процесі зазначеного періоду; виявити особливості та роль унікального покоління шістдесятників.

Ключові слова: покоління шістдесятників, відродження, національна свідомість, духовність, родинні цінності, прагнення незалежності.

Шістдесятники – назва покоління української інтелігенції, що увійшло в культуру та політику України у другій половині 1950-х рр., під час «відлиги», та найповніше творчо виявило себе на початку та в середині 1960-х рр., звідки й назва [4; 15].

Шістдесятники стали символом творчої розквітості, свободи самовираження, усного оприлюднення нестандартних форм і прийомів естетичного антиконформізму, поривання до експерименту і бунту супроти офіційних канонів мистецтва соціалістичного реалізму. Шістдесятницький рух згуртував митців різних жанрів та роду діяльності, несхожих уподобань. З 1963 р. розпочалася хвиля ідеологічних звинувачень на адресу шістдесятників, насамперед у націоналізмі. Влада розгорнула кампанію цькування шістдесятників у пресі, на засіданнях спілок та різноманітних зібраннях. Партійні та карні органи забороняли, а потім розганяли літературно-мистецькі зустрічі та творчі вечори шістдесятників, закривали клуби творчої молоді. Поступово більшість шістдесятників була позбавлена можливості видавати свої твори, їх звільняли з роботи, проти них влаштовувалися провокації. Шістдесятники орієнтувалися на досягнення європейської й світової літератури, сміливо ламали канони казенної літератури соціалістичного реалізму. Ірина Володимирівна Жиленко входить у контекст цієї літературної течії, адже очевидно, що вона, будучи самотньою поетесою, відстоювала ті самі духовні цінності, притримувалась тієї філософії творчості. Пріоритетами її духовної культури, а отже і творчості були: віра в людину, родинні цінності, пошук та відстоювання справедливості, духовність.

Актуальність дослідження. Для збагачення наукового уявлення про розвиток вітчизняної літератури сміливо оцінити діяльність усіх її чільних представників, такою представницею є І. В. Жиленко, тому необхідні повноцінний аналіз її внеску, виявлення особливостей та ролі унікального покоління шістдесятників. Саме таким чином література, включаючи новітній період, стане цілісним знанням про єдиний, безперервний процес еволюції української літератури.

Метою наукової розвідки є розгляд творчого доробку мисткині як представниці руху шістдесятників. Для досягнення вищезазначеної мети вирішуються такі завдання: 1) виявити значення руху шістдесятників для громадського, літературного, політичного життя України; 2) довести роль літератури як виду суспільно-політичної, творчої інформаційної діяльності, здатної організувати громадян на реальні соціальні дії в творчих цілях в переломні, кризові періоди вітчизняної історії; 3) визначити місце творчого доробку І. В. Жиленко в літературному процесі.

Літературно-критичний огляд творчого доробку шістдесятників є предметом дослідження чисельних наукових розвідок вітчизняних науковців, таких як: М. Жулинський, В. Дончик, І. Дзюба, О. Пахльовська, М. Наєнко, Ю. Ковалів, Т. Гундорова, Л. Тарнашинська, М. Ільницький, А. Дністровий, Р. Корогодський та ін.

Творчість Ірини Володимирівни Жиленко знайшла відображення у працях вітчизняних літературознавців. Зокрема творчості І. Жиленко присвячені наукові розвідки М. Жулинського, О. Никанорової, Г. Гордасевич (рад. період), Д. Дроздовського, М. Коцюбинської, Д. Кишинівського, В. Сулими, А. Макарова, М. Павленко, Г. Штоня, М. Штолько, К. Сардарян.

Між іншим, окремих праць, присвячених дослідженню поезики та стилістики поетичних і прозових текстів І. В. Жиленко ще не було, крім того, мистецька спадщина письменниці буде завжди актуальною, оскільки вічними залишаються принципи милосердя, добра, правди, що їх проголошувала Ірина Жиленко у своїх творах.

Недостатнє дослідження творчого доробку такої знакової письменниці, як Ірина Володимирівна Жиленко, свідчить про необхідність всебічного вивчення її поетичної спадщини, яка нерозривно пов'язана із епістолярієм мисткині, що також не знайшов свого адекватного розгляду.

Таким чином, не дивлячись на те, що в сучасному українському літературознавстві та в літературознавстві радянських років було здійснено чимало розвідок, присвячених вивченню творчості мисткині, в сучасному українському літературознавстві системного та цілісного розкриття цієї малодослідженої актуальної проблеми не відбулось.

У суспільно-політичному житті України 1960 – 1970-х рр. шістдесятники являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського тоталітарного режиму, складали ядро Дисидентського руху (Руху опору). Українські шістдесятники своїми творами й активною громадською діяльністю намагалися відроджувати національну свідомість, боролися за збереження української мови і культури, сприяли демократизації суспільно-політичного життя в республіці, виступали проти русифікації й національного поневолення та за розширення свободи художньої творчості, за оновлення й демократизацію суспільства. Шістдесятникам вдалося відновити традиції української інтелігенції 60-х рр. XIX ст., якій були притаманні прагнення духовної незалежності, вторування на ідеали громадянського суспільства та служіння народові [4, с. 15].

Літературну течію шістдесятників представляли письменники Л. Костенко, В. Симоненко, І. Драч, М. Вінграновський, В. Шевчук, Є. Гуцало, В. Дрозд, І. Жиленко, В. Голобородько, І. Калинець, Б. Мамай-

сур, В. Стус, Григор Тютюнник, Л. Скирда, В. Мороз; художники: А. Горська, О. Заливаха, В. Зарецький, В. Кушнір, Г. Севрук, Л. Семикіна; літературні критики І. Дзюба, І. Світличний, Є. Сверстюк, М. Коцюбинська, В. Іванисенко; кінорежисери: С. Параджанов, Ю. Ілленко; перекладачі Г. Кочур, М. Лукаш; журналісти В. Чорновіл, В. Марченко та багато інших, проти яких після їхнього короткочасного яскравого дебюту почалося цькування з боку влади.

Представники цього руху в умовах «відлиги» виявили прагнення до пошуку нових форм художнього самовираження на основі осмислення національного досвіду. У творчій молоді зростав інтерес до вивчення духовної спадщини свого народу. Однак навіть ознайомитися з творчим доробком багатьох діячів культури минулого було складно. Проте молоді інтелектуали знаходили можливості дедалі глибше і всебічно пізнавати національну духовну спадщину. Все це привело їх на шлях боротьби за оновлення суспільства, відмови від тоталітаризму в усіх сферах суспільного буття, зокрема, в духовних процесах, до ствердження загальнолюдських моральних і естетичних цінностей.

Шістдесятники у своїх творах намагалися говорити про реальні проблеми життя, болючі питання, замовчувані за доби сталінізму, які хвилювали тогочасне українське суспільство. Творчості шістдесятників були притаманні протистояння штампам соціалістичної догматики, сповідування свободи творчого самовираження, культурний плюралізм, пріоритет загальнолюдських цінностей над класовими, естетична незалежність, індивідуалізація, обстоювання свободи митця, естетизм, інтелектуалізм, єдність національних і світових традицій та новаторства, увага до історико-національної тематики, реалістичне зображення дійсності [4, с. 16].

Шістдесятницький рух згуртував митців різних жанрів та роду діяльності, несхожих уподобань. Молоді літератори гуртувались навколо клубу «Сучасник», який було організовано в 1960 р. Культурно-мистецькі заходи, що відбувались у клубі, сприяли ще більшому ідейному зближенню митців. Було організовано театральну секцію Клубу творчої молоді, вечір пам'яті Василя Симоненка в грудні 1963 р., щорічні вечори пам'яті Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, виставки молодих художників, вечори поезії молодих літераторів за участю І. Драча, М. Вінграновського, Л. Костенко, І. Жиленко та інших митців [3, с. 165].

Шістдесятники розвинули активну культурницьку діяльність, яка виходила за межі офіціозу: влаштовували неформальні літературні читання та зустрічі, художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси, складали петиції на захист української культури та переслідуваних однодумців [4, с. 16].

Справжніми осередками національної культури стали Клуб творчої молоді (голова – Л. Танюк) та львівський клуб «Пролісок», в яких молоді митці мали змогу розвивати та виражати власний світогляд і водночас формувати світосприйняття своїх читачів.

З 1963 р. розпочалася хвиля ідеологічних звинувачень на адресу шістдесятників, насамперед у націоналізмі. Влада розгорнула кампанію цькування шістдесятників у пресі, на засіданнях спілок та різноманітних зібраннях. Партійні та карні органи забороняли, а потім і розганяли літературно-мистецькі зустрічі та творчі вечори шістдесятників, закривали клуби творчої молоді. Поступово більшість шістдесятників була позбавлена можливості видавати свої твори, їх звільняли з роботи, проти них влаштовувалися провокації.

І. В. Жиленко згадує: «І все-таки суспільне життя не взялося кригою. Ще активно працював КТМ, хоч зазнав обшуків, нищень картин, скульптур і книг, хуліганських нападів на Симоненка, Танюка, залякування Алли і дівчат-художниць. Оселі вже прослуховувались, а за Сверстюком, Світличним та іншими внадилися сексоти» [2, с. 167].

Шістдесятники орієнтувались на досягнення європейської й світової літератури, сміливо ламали канони казенної літератури соціалістичного реалізму. В основу художнього відтворення дійсності вони поклали образи, що визначалися опоегизуванням новітніх здобутків науки і техніки – освоєння космосу, проникнення у глибини генетики, будови речовин, філософського осмислення понять часу і простору. Але і «космізм», і асоціативна «перескладненість» – далеко не головне в їх творчості, головні поетичні заповіді шістдесятників – виступ проти інерції поетичної думки, закостенілості, ілюстративно-кон'юктурного віршоробства, віра в справедливість, у своє право і змогу утверджувати її, усвідомлення індивідуальної цінності кожної людини й невичерпних багатств народної душі. А ще – неприйняття фальші, демагогії, оказенування людських стосунків і літератури [8].

Рух «шістдесятників» було розгромлено або загнано у внутрішнє «духовне підпілля» арештами 1965 – 1972 рр. У цьому процесі частина шістдесятників без особливого опору перейшла на офіційні позиції (В. Коротич, І. Драч, В. Дрозд, Є. Гуцало та ін.), деякого на довгий час (Л. Костенко), а інших взагалі перестали друкувати (Б. Мамайсур, В. Голобородько, Я. Ступак). Ще інших, що не припиняли опору національній дискримінації й русифікації, заарештовано й покарано довічним ув'язненням (І. Світличний, Є. Сверстюк, І. Калинець, В. Стус, В. Марченко та ін.), в якому вони або загинули (В. Марченко, В. Стус.), або після звільнення їм цілковито заборонена участь у літературному процесі. З цих останніх, що були заарештовані, єдиний Іван Дзюба офіційно капітулював і був звільнений з ув'язнення та допущений до літературної праці, але вже цілковито в річищі соціалізму.

Не оминули ці заходи й родину Дрозда-Жиленко, щодо них також увімкнувся механізм відторгнення: постійні поневіряння, звільнення з роботи, відмова у публікації здобутків І. Жиленко та В. Дрозда.

У 60-ті рр. І. Жиленко була активною учасницею КТМ, часто відвідувала літературні вечори, присвячені М. Кулішеві, Г. Косинці та іншим, де познайомилась і потоваришувала з Б. Антоненко-Давидовичем, Г. Логвином, Г. Кочуром, І. Світличним, В. Чорноволом, А. Горською, Є. Сверстюком, О. Заливахою, М. Коцюбинською та іншими.

31.07. 1963 р. брала участь у несанкціонованому вечорі, присвяченому Лесі Українці, який організував І. Дзюба. Ірина Жиленко разом із І. Драчем, М. Вінграновським читала вірші, присвячені великій поетесі, за що її звільнили з роботи в «ЛУ». Того ж року також виступала з друзями-поетами В. Симоненком, М. Вінграновським на вечорі поезії в Київському медичному інституті, зорганізованому М. Плахотнюком; визначним для поетеси був вечір у Київському інституті харчових технологій, присвячений І. Франкові. Там відбулася своєрідна демонстрація національного протесту: молодь у вишиванках і зі смолоскипами пройшла від інституту до пам'ятника Каменареві, де пролунало вільне слово української інтелігенції [4, с. 256-257].

Посилення русифікації у ті часи, на згадку письменниці, доходило до комічного: українські сучасні пісні в державних концертах виконуються росій-

ською мовою. На «великодержавну мову» переходить партапарат і солідні держустанови. ...Вовки знімають овечі шкури [2, с. 167].

І. В. Жиленко згдує: «так зване «вільне» письменство щодня йшло на колочий дріт цензури, проривалось крізь нього з кров'ю і втратами, щоб донести до українського читача хоч дешицю правди, втілену в українському слові. Хай на півголодному духовному пайку, але народ все ж виживав і – в найрозумнішому своєму прошарку – залишався українським народом. Про це свідчать хоча б оті завали вдячних читацьких листів, які ми маємо» [2, с. 156].

Микола Жулинський відзначає, що у ті часи використовувалася «апробована система обвинувачень в «українському буржуазному націоналізмі», в «антирадянській націоналістичній пропаганді», оскільки не було фактів притягнення до судової відповідальності за «політичні злочини». Проте, «усе на планеті, що уособлювало чи символізувало звільнення від когось чи від чогось, що пробуджувалося, бунтувало, руйнувало усталеність, інерцію, стереотипи чи в політичному плані, чи в культурному житті, знаходило відгук у творчості молодих українських митців. Такий був час весняного пробудження, виходу із застиглих берегів канону, приписів, засторог» [3, с. 168].

Покажем у цьому сенсі є диптих Ліни Костенко «Кобзареві», в якому поетеса подає своє сприйняття й розуміння епохи: Ти ж бачиш сам, які складні часи: / Великі струси. / Перелом традицій. / Переосмислення краси. / І вічний рух – / у всесвіті, у світі... / Кобзарю, / знаєш, / нелегка епоха / оцей двадцятий невгомний вік. / Завихрень – безліч. / Тиші – анітрохи. / А струсам різним утрачаєш лік [3, с. 169].

У Ірини Жиленко звучить мотив звільнення від мислення та моралі тоталітарного режиму: Утеча від життя! – ревуло / високе сонмо корифеїв. / І респектабельно кивнуло / ні те ні се, але з портфелем. / Якийсь натруджений мозоль, / зірвавши пластир, впав / у транс. / Шипів: вузький діапазон, / салонність, барство, / декаданс. / Трагізм, абстрактний / гуманізм, / ідеалізм, аполітичність. / У тексті – космополітичність, / в підтексті – націоналізм [1, с. 395].

За слушним зауваженням М. Жулинського, Шевченко, як і Франко, Леся Українка, стають символами національного прозріння, оздоровлення нації; їхня творчість стимулює усвідомлення себе українцями, нацією, народом, тому зібрання біля пам'ятника Т. Шевченкові набули символічного звучання, що визначалось владою як акт громадянської непокори та націоналістична діяльність.

Науковець характеризує В. Симоненка як митця, що «відродив українське слово. ...У його поезіях майже не звучала «мова держзамовлення» – він

простотою самовираження, промовистою адресністю своїх суджень та інвектив руйнував авторитарний, не індивідуальний – знеособлений! – стиль. Поезія Василя Симоненка викликала на діалог, вимагала реакції, тобто індивідуального, а не колективного сприйняття. Це було справді індивідуальне діалогічне слово, яке ефективно руйнувало ідеологічні стереотипи у масовій свідомості; воно повертало довіру до літературного тексту і відкривало шляхи для автономного мислення. Таку ж функцію реабілітації індивідуального слова здійснювали вірші Івана Драча, Миколи Вінграновського, Ліни Костенко, Бориса Олійника, Віталія Коротича, Веніаміна Кушніра, Ірини Жиленко...

Тому М. Г. Жулинський констатує, що шістдесятництво – це культурно-ідеологічна опозиція системі, причому опозиція індивідуальна, бо саме індивідуальне слово, слово поета, критика, мистецтвознавця, слово історика і слово бандуриста, колядника... «зазіхали» на монополію «державного мовлення» [3, с. 178]. Літературний процес періоду «хрущовської відлиги» носив просвітницький характер, був орієнтований на відродження гуманістичних тенденцій в мистецтві, виконував роль рушійної сили підйому української національної культури, і в цьому його основне значення.

Висновки. Ірина Володимирівна, ігноруючи тиск держави, на своєму літературному полі знайшла нові засоби та форми протистояння тодішньої сірої дійсності, які вбачала у подоланні духовного занепаду суспільства. У її спадщині знаходимо твори на соціальну проблематику, проте більшість творів репрезентують пріоритети мисткині, що відбивають її найвищі моральні, духовні й етичні цінності. Пріоритетами її духовної культури, а отже і творчості були: віра в людину, родинні цінності, пошук та відстоювання справедливості, духовність.

Спроба аналізу літературного доробку І. Жиленко доводить, що її творчість є зразком української літератури, в якій репрезентовано доміанти національної ментальності. Заслуга І. В. Жиленко не лише в тому, що вона з блиском довела необмежені можливості українського поетичної творчості та створила геніальні твори, а й у тому, що вона висловила передові, гуманістичні ідеї свого часу у всій їх складності, суперечливості, в усьому переплетенні актуальних, злободенних питань, нестримного прославлення життя у всіх його проявах і сумного скепсису, сподівань, мрій і тверезого погляду на життя. Літературна творчість Ірини Жиленко ще потребує належного осмислення й оцінки. На жаль, розмір статті не може дозволити розкрити всю повноту цієї теми. Творча спадщина мисткині є визначним культурним надбанням, тому може бути темою не одного монографічного дослідження.

Список літератури:

1. Жиленко І. В. Євангеліє від ластівки: Вибране з десяти книг / ред. рада: В. Шевчук та ін.; Упоряд., вступ. ст та бібліограф. А. М. Макаров. – Харків: Фоліо, 1999. – 544 с.
2. Жиленко І. Homo feriens: Спогади / Ірина Жиленко; передм. М. Коцюбинської. – К.: Смолоскип, 2011. – 816 с.
3. Жулинський М. Люди, що виривалися із обмежень звичності. Українська інтелігенція періоду хрущовської «відлиги» // Микола Жулинський. «Слобожанщина» – літературно-художній, суспільно-політичний та теоретико-методологічний журнал, 1996. – № 3. – С. 145–185.
4. Рух опору в Україні: 1960 – 1990. Енциклопедичний довідник: 2-ге вид. / Передм. Осипа Зінкевича, Олеся Обертаса. – К.: Смолоскип, 2012. – 896 с. + 64 іл.
5. Сардарян К. Г. Епістолярії Ірини Жиленко в біографічному та історико-культурному контексті: монографія / К. Г. Сардарян. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2014. – 216 с.
6. Сверстюк Є. Шістдесятники і Захід / Євген Сверстюк // Блудні сини України. – К.: Товариство «Знання» України, 1993. – С. 23–33.
7. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: (історико – літературний та поетикальний аспекти). – К., Смолоскип. – 2010. – 632 с.

8. Яворська Л. М. Місце В.Стуса в лавах шістдесятників / Л. М. Яворська. – Режим доступу: <http://metodportal.com/node/18896>

Сардарян К.Г.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ПОКОЛЕНИЯ ШЕСТИДЕСЯТНИКОВ НА МАТЕРИАЛЕ ТВОРЧЕСТВА И.В. ЖИЛЕНКО

Аннотация

В статье дана попытка оценить деятельность представителей поколения шестидесятников, акцент сделан на творчестве яркой представительницы этого литературного течения – И.В. Жиленко, что позволило выяснить место творчества поэтессы в литературном процессе указанного периода; выявить особенности и роль уникального поколения шестидесятников.

Ключевые слова: поколение шестидесятников, возрождение, национальное сознание, духовность, семейные ценности, стремление к независимости.

Sardaryan K.G.

Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda

THE ACTIVITIES OF THE SIXTIERS' REPRESENTATIVES BASED ON THE WORKS BY IRYNA ZHYLENKO

Summary

The article presents an attempt to estimate the activity of the representatives of the generation of the sixtiers in the period of “Khrushchev thaw”. The focus is placed on the works of a vivid representative of this literary stream – I.V. Zhylenko, which allowed to clarify the place of creative work of the author in the literary process of the marked period; to establish the peculiarities and the role of the unique generation of the sixtiers.

Keywords: the generation of the sixtiers, revival, national identity, spirituality, family values, pursuance of independence.

УДК 82-1:81'255.4=111=161.1=161.2

КОНЦЕПТ WAR/ВІЙНА В ДИСКУРСІ ПОЕЗІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕМАТИКИ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Стаднік І.О.

Херсонський державний університет

У статті розглядається питання дефініції поняття «поетичний концепт», релевантне для поетичного перекладу. Зокрема, виокремлюються домінуючі концептуальні метафори війни і засоби їх відтворення у перекладі. Досліджується відповідність творчої манери перекладачів стилю та манері письма автора вихідного тексту. Аналізуються основні способи і прийоми, які використовують перекладачі для адекватного відтворення концепту WAR/ВІЙНА у поезії військової тематики.

Ключові слова: концепт, поезія військової тематики, поетичний переклад, вихідний текст, текст перекладу.

Постановка проблеми. Мистецтво поетичного перекладу знаходиться у владі двох суперечливих тенденцій: з одного боку перекладні вірші повинні справляти на читача безпосереднє емоційне враження, а з іншого, вони повинні приносити в літературу щось нове, збагачувати читачів невідомими до цього часу поетичними образами, ритмами, строфами. У першому випадку вони покликані пристосувати чуже мистецтво до сприйняття вітчизняного читача, у другому – розкрити перед читачем різноманітність мистецтва, показати йому красу відмінних національних форм, історичних нашарувань, індивідуальних творчих систем. Як зазначає В. Левик, переклад повинен звучати як оригінальні вірші і це один з елементів точності чи вірності. Але через призму приймаючої мови повинні чітко від-

чуватись національний дух та національна форма оригіналу, а також індивідуальний стиль поета [3, с. 376].

Відомо, що перекладати поезію – справа невдячна. Доказом цього є велика кількість інтерпретацій певного поетичного тексту. Поетичний переклад – це відтворення вимовленого і щонайважливіше недомовленого, де форма отримує вторинність значення. Це означає, що перекладач повинен створити новий поетичний текст, еквівалентний оригіналу, з його концептуальною та естетичною інформацією, але, використовуючи у разі потреби зовсім інші мовні, а часом і віршовані форми. Зазначимо, що характерною рисою перекладу поезії, зокрема військової тематики, є образно-емоційний вплив на читача. Такий вплив